

روانشناسی دین

بر اساس رویکرد تجربی

نویسندگان

برنارد اسپیلکا - رالف دبلیو. هود
بروس هونسبرگر - ریچارد گرساچ

ترجمه

دکتر محمد دهقانی



انتشارات رشد

تهران - ۱۳۹۰

- مشخصات و نام پدیدآور: روانشناسی دین: براساس رویکرد تجربی / نویسندگان برنارد اسپیلکا. [و دیگران]؛ ترجمه محمد دهقانی. مشخصات نشر: تهران: رشد، ۱۳۹۰. مشخصات ظاهری: ۹۷۶ ص.
- شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۸۰۲-۵۹-۳ فهرست نویسی: فیبا
- یادداشت: عنوان اصلی: The psychology of religion: an empirical approach, 3rd ed, c2003.
- یادداشت: نویسندگان برنارد اسپیلکا، رالف. دبلیو هود، بروس هونسبرگر، ریچارد گرساچ.
- یادداشت: کتابنامه. یادداشت: نمایه. موضوع: روان‌شناسی مذهبی
- شناسه افزوده: اسپیلکا، برنارد، ۱۹۲۶ - م. شناسه افزوده: Spilka, Bernard
- شناسه افزوده: دهقانی، محمد، ۱۳۴۴ - م. مترجم
- رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۰ ر ۹ BL۵۳ رده‌بندی دیویی: ۲۰۰/۱۹ کتابشناسی ملی: ۲۲۴۳۷۹۹

روانشناسی دین
براساس رویکرد تجربی

نویسندگان

برنارد اسپیلکا - رالف دبلیو هود
بروس هونسبرگر - ریچارد گرساچ
ترجمه: دکتر محمد دهقانی

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۰ - شمارگان ۳۰۰۰ نسخه
چاپ و صحافی: آراین



انتشارات رشد

مرکز نشر و پژوهش کتبهای روان‌شناسی و تربیتی

ساختمان مرکزی: خیابان انقلاب، خیابان شهدای زاندارمری، بین خیابان دانشگاه و خیابان ابوریحان، شماره ۴۱ - تلفن ۶۶۴۰۴۴۰۶

فروشگاه: خیابان انقلاب، رویروی درب اصلی دانشگاه تهران، شماره ۱۲۳۲، تلفن: ۶۶۴۹۸۳۸۶ - دورنگار: ۶۶۴۹۷۱۸۱

۱۷	روش‌های پژوهش کیفی و کمی
۱۹	دیدگاه‌های مربوط به روانشناسی دین
۱۹	روانشناسی در بافت اجتماعی و فرهنگی
۱۹	موضع عینی / تجربی
۲۱	چارچوبی برای بررسی روانشناسی دین
۲۱	نیاز به معنا
۲۳	دین و جستجوی معنا
۲۴	نیاز به تسلط
۲۵	جامعه‌ورزی: نیاز به تسلط
۲۶	چارچوب: جهت‌ها و اقتضائات
۲۷	نمای کلی
۲۷	ضمیمه: فرایندها و ملاحظات آماری
۲۸	همبستگی
۲۹	تحلیل عامل
۳۱	پایایی و اعتبار

۳۳	فصل ۲: بنیادهای تجربی روانشناسی دین
۳۳	بررسی دین از لحاظ تجربی
۳۴	جدا کردن دین از مفاهیم دیگر
۳۴	پدیده‌های روانی
۳۶	خرافه
۳۷	پژوهش درباره مقایسه پدیده‌های روانی و خرافات با دین
۳۸	تعریف دین‌داری در روانشناسی دین چیست؟
۳۸	رویکردهای تعدمند به دین‌داری
۳۹	رویکردهای منطقی
۴۰	بررسی نظام‌های منطقی به لحاظ عملی
۴۱	رویکردهای منطقی - تجربی
۴۵	رویکرد تحلیل عاملی

فهرست مطالب

یادداشت مترجم	بیست و سه
درباره نویسندگان	بیست و هفت
پیشگفتار	بیست و نه

فصل ۱: ماهیت و کارکردهای روانشناختی دین	۱
چرا باید دین را از جنبه روانشناختی بررسی کنیم؟	۱
روانشناسی دین چیست؟	۲
رویکرد علمی و تجربی	۴
واقع‌نگر باشیم	۵
ضرورت نظریه	۶
دین چیست؟	۷
تعریف دین: آیا ممکن است؟	۹
معنویت و / یا دین؟	۱۰
تعریف دین از لحاظ عملیاتی	۱۵

۸۸	رواج و اهمیت آیین
۸۹	زیست‌شناسی و فایده آیین
۹۰	نیایش: نوع خاصی از آیین
۹۳	زیست‌شناسی تجربه دینی
۹۴	تأثیر زیست‌شناختی آموزه‌ها و اعمال دینی
۹۴	آثار زیست‌شناختی بخشایش
۹۵	همبسته‌های عصب‌شناختی اعمال مذهبی
۹۵	دین و زیست‌شناسی در سلامت و بیماری
۹۶	تأثیر رفتارهای بهداشتی: مومنون‌ها
۹۷	مشکلات ازدواج با خویشاوندان در میان یهودیان
۹۹	ازدواج با خویشاوندان: احتمالات دیگر
۹۹	نمای کلی
۱۰۳	فصل ۴: دین در کودکی
۱۰۳	به دنیا می‌آییم که مذهبی باشیم؟
۱۰۶	نظریه‌های رشد مذهبی
۱۰۶	تحلیل آپورت
۱۰۷	مراحل رشد مذهبی در قالب نظریه
۱۲۰	آیا رویکردی یگانه به رشد مذهبی ممکن است؟
۱۲۱	مفاهیم خدا
۱۲۲	مسائل مربوط به والد و جنسیت
۱۲۳	آیا رشد و تحول مفهوم خدا مرحله‌ای است؟
۱۲۵	تنوع روش و مسیر
۱۲۶	نیایش
۱۲۹	تجربه دینی در کودکی
۱۳۱	نظریه دلبستگی و پژوهش‌های مربوط به آن
۱۳۴	کارهای دیگر در مورد دین در کودکی
۱۳۵	شخصیت و نگرش‌ها

دیدگاهی از روانشناسی: روانشناسی اجتماعی	۴۸
تفاوت‌های فردی	۴۸
اسناد در روانشناسی دین	۵۵
دیدگاه اجتماعی - روانشناختی: نگاهی مختصر	۶۵
تقلیل‌گرایی در مفهوم‌سازی مسائل مذهبی	۶۵
تقلیل‌گرایی به عنوان جنبه‌ای از تضاد فردنگر - قانون‌نگر	۶۸
معنویت: از مفهومی کل‌نگر / فردنگر تا مفهومی جزءنگر / قانون‌نگر	۷۰
نمای کلی	۷۴
فصل ۳: دین و زیست‌شناسی	۷۵
دین و زیست‌شناسی: رابطه‌ای پردردسر	۷۵
درد سرهای تکامل	۷۵
جستجوی غریزه دینی	۷۷
تأثیر محیط و توارث در دین	۷۷
دین و وراثت: رابطه مستقیم یا غیرمستقیم؟	۷۸
نظریه‌ای درباره دین، وراثت، و تکامل	۷۹
مبنای طبیعی نیاز به معنا	۸۰
مبنای طبیعی نیاز به تسلط	۸۱
مبنای طبیعی جامعه‌گرایی (نیاز به ارتباط)	۸۱
برخی دیدگاه‌های جایگزین	۸۲
دین و انتخاب طبیعی	۸۲
دین و مبنای طبیعی شناخت	۸۳
زیست‌شناسی اجتماعی و دین	۸۴
دین و مغز	۸۵
صرع: بیماری مقدس	۸۵
دین و تحریک مغز	۸۶
آیا ما برای دین طراحی شده‌ایم؟	۸۷
زیست‌شناسی رفتار مذهبی	۸۸

۱۹۲	آیا ارتداد امری موقتی است؟
۱۹۵	حرکت برخلاف جریان: «مردان حیرت‌انگیز» و «مؤمنان حیرت‌انگیز»
۱۹۶	دین و رشد هویت در نوجوانی
۲۰۰	نمای کلی

۲۰۳	فصل ۶: شکل و محتوای دین بزرگسالان
۲۰۳	دین در زندگی بزرگسالان
۲۰۴	جلوه جمعی دین
۲۰۶	پیوندجویی و رفتار دینی در ایالات متحده
۲۰۸	عقاید مذهبی در ایالات متحده
۲۱۰	جنسیت و دین
۲۱۰	داده‌های مربوط به جنسیت و دین
۲۱۱	تیین داده‌ها
۲۱۳	نقش‌های متغیر زنان در ارتباط با دین
۲۱۴	اهمیت سن
۲۱۴	پدیده بزرگسالی
۲۱۵	دین و نسل دوره پُرزایی
۲۱۸	پذیرش و انکار دین نهادینه
۲۱۹	التفات به نهادهای مذهبی
۲۲۲	ارتداد: ترک ایمان
۲۲۶	دین و سالمندان
۲۲۹	مقاصد مذهبی
۲۳۱	نمای کلی

۲۳۳	فصل ۷: نقش‌ها و کارکردهای دین در زندگی بزرگسالان
۲۳۳	دین چگونه بر بزرگسالان تأثیر می‌گذارد
۲۳۴	دین و روابط اجتماعی
۲۳۴	بخشایش

معنا و تلویحات دین در کودکی.....	۱۳۶
پرورش کودک.....	۱۳۷
دین و کودک آزاری.....	۱۴۲
یادداشتی درباره کار روانکاوانه.....	۱۴۳
نمای کلی.....	۱۴۳

فصل ۵: اجتماعی سازی و اندیشه مذهبی در نوجوانی و اوایل بزرگسالی..... ۱۴۷

اجتماعی سازی مذهبی.....	۱۴۷
عوامل مؤثر بر دین داری.....	۱۵۰
در کودکی و نوجوانی.....	۱۵۰
تأثیر پدر و مادر.....	۱۵۰
آیا آموزش تأثیری دارد؟.....	۱۶۲
عوامل دیگر.....	۱۶۵
عوامل مؤثر بر دین داری: خلاصه و مقتضیات.....	۱۶۷
نوجوانان و جوانان چقدر مذهبی اند؟.....	۱۶۸
آیا اجتماعی سازی مذهبی بر سازگاری و رفتار غیر مذهبی.....	۱۷۱
نوجوانان تأثیر می گذارد؟.....	۱۷۱
تفکر و استدلال مذهبی در نوجوانان و جوانان.....	۱۷۳
استدلال تکمیلی رایش.....	۱۷۴
پیچیدگی انسجام بخش اندیشه.....	۱۷۴
شبهات مذهبی.....	۱۷۷
شک: «خوب یا بد»؟.....	۱۷۸
شک «سندرم» است یا عاملی مستقل؟.....	۱۷۹
حدود و همبسته های شک.....	۱۸۰
ارتداد.....	۱۸۵
چطور می شود کسی را مرتد بار آورد؟.....	۱۸۹
انواع ارتداد.....	۱۹۰
مشکلات تعریف و اندازه گیری.....	۱۹۱

۳۰۷.....	دین و مرگ در کودکان
۳۰۸.....	دین، مرگ، و سالمندان
۳۱۳.....	دین و آسان‌گشی
۳۱۳.....	حمایت پزشکی و عمومی از آسان‌گشی
۳۱۳.....	دیدگاه‌های مذهبی درباره آسان‌گشی
۳۱۵.....	دین و خودکشی به کمک پزشک
۳۱۶.....	دین و خودکشی
۳۱۷.....	خودکشی از نظر دین نهادینه
۳۱۷.....	دین و خودکشی در میان سالمندان
۳۱۸.....	خودکشی آخرالزمانی
۳۱۹.....	دین و خودکشی: اشاره‌ای میان فرهنگی
۳۲۰.....	دین، اندوه، و داغ‌پذیری
۳۲۲.....	طرح‌واره‌های مذهبی و داغ‌پذیری بر اثر مرگ فرزند
۳۲۳.....	داغ همسر
۳۲۴.....	اهمیت آیین
۳۲۶.....	مرگ و روحانیت
۳۲۷.....	آموزش روحانیان برای مواجهه با مرگ
۳۲۸.....	احساسات روحانیان درباره مرگ و مردن
۳۲۹.....	دخالت و تأثیر روحانیان در موقعیت‌های مرگ‌بار
۳۳۱.....	الاهیات، ایمان شخصی، و تأثیرگذاری روحانیان
۳۳۳.....	مرگ در بافت مذهبی-اجتماعی
۳۳۳.....	مورمون‌ها: دین، بهداشت، و مرگ
۳۳۴.....	امیش‌ها: دین و حمایت خانوادگی
۳۳۵.....	سایر گروه‌ها
۳۳۵.....	نمای کلی

فصل ۹: تجربه دینی..... ۳۳۷

ملاحظات مفهومی در تعریف تجربه دینی..... ۳۳۹

اعتماد	۲۳۷
انسجام و توجه اجتماعی	۲۳۹
دین، کار، و اشتغال	۲۴۱
انگیزه موفقیت و تمنای توفیق	۲۴۱
ادغام دین و کار	۲۴۵
دین به عنوان حرفه	۲۴۸
دین در عشق، سکس، و ازدواج	۲۵۳
دین و دگر جنس گرایی	۲۵۵
دین و از هواج در زمینه تاریخی	۲۵۷
دین و همجنس گرایی	۲۶۶
دین و سیاست	۲۷۳
دین مدنی	۲۷۴
راست مسیحی	۲۷۵
عوامل و روابط مذهبی - سیاسی	۲۷۷
نحوه تأثیر دین بر آدم سیاسی	۲۷۸
دین و قانون گذاری: ابعاد فردی	۲۸۲
نمای کلی	۲۸۴
فصل ۸: دین و مرگ	۲۸۵
مرگ و دین: چارچوب کلی	۲۸۵
دین، مرگ، و جاودانگی	۲۸۷
عقیده به زندگی پس از مرگ	۲۸۷
عبور از مرگ	۲۹۰
جستجوی شواهد جاودانگی	۲۹۲
دین، اضطراب مرگ، و دیدگاه های مربوط به مرگ	۲۹۷
دین و اضطراب درباره مرگ و مردن	۲۹۸
احتمالات چند بُعدی	۳۰۳
دین، مرگ، و سن	۳۰۷

۴۰۹	عرفان به عنوان هشیاریِ تکامل یافته.....
۴۱۱	بررسی تجربی عرفان.....
۴۱۳	بررسی‌هایی که برای سنجش تجربه‌های عرفانی از پاسخ‌های باز استفاده می‌کنند...
۴۲۴	پژوهش پیمایشی.....
۴۳۰	نکته‌ای مهم:.....
۴۳۰	عرفان و فراهنجار.....
۴۳۴	بررسی‌های مربوط به اندازه‌گیری.....
۴۵۸	گامی به سوی نظریهٔ عرفان:.....
۴۵۸	مذهبی و معنوی.....
۴۶۰	عرفان در درون و بیرون سنت‌های مذهبی:.....
۴۶۰	ظهور «عارفان».....
۴۶۱	جدال دین - معنویت در ارتباط با عرفان.....
۴۶۱	مدل تروئلج: کلیسا، فرقه، و دو سنخ عرفان.....
۴۶۳	پژوهش دربارهٔ تفاوت‌های دین‌داری و معنویت.....
۴۶۹	نمای کلی.....

۴۷۳	فصل ۱۱: تبدل.....
۴۷۴	پارادایم پژوهشی کلاسیک:.....
۴۷۴	غلبهٔ دیدگاه روانشناختی.....
۴۷۵	مفهوم‌سازی‌های کلاسیک دربارهٔ تبدل.....
۴۷۸	دیدگاه‌های معاصر در تصحیح نگرش کلاسیک.....
۴۷۸	سن و تبدل.....
۴۸۰	سن و ارتداد.....
۴۸۱	تلاش برای تبیین تبدل.....
۴۸۵	پارادایم پژوهشی معاصر:.....
۴۸۵	غلبهٔ دیدگاه جامعه‌شناختی.....
۴۸۶	تفاوت‌های اصلی میان پارادایم‌های کلاسیک و معاصر.....
۴۸۸	بن‌مایه‌های تبدل.....

۳۳۹	حکم جیمز درباره تجربه دینی.....
۳۴۰	انواع تجربه دینی: پژوهشی از مرکز هاردی.....
۳۴۱	آیا تجربه‌های ناپهنجار غیر دینی‌اند؟.....
۳۴۵	جهت‌گیری‌های نظری.....
۳۴۸	قید و بند و تعالی: حکم جیمز-بویسن.....
۳۴۹	نظریه نقش سوندن.....
۳۴۹	دستمالی مار به عنوان تجربه دینی.....
۳۵۱	تن در تجربه دینی.....
۳۵۲	انگیختگی فیزیولوژیکی و تجربه دینی.....
۳۵۵	امواج مغزی و مراقبه.....
۳۶۱	حالات تغییر یافته هشیاری.....
۳۶۳	فرضیه مغز دوپارم.....
۳۶۴	نظریه دوحفرای جینز.....
۳۶۷	رازگویی (تَبْلِیل).....
۳۷۰	تصویرپردازی مذهبی: بازگشت امری مطرود.....
۳۷۲	توهمات.....
۳۷۴	تصاویر مریم در سنت کاتولیک.....
۳۷۹	رویت مسیح.....
۳۸۰	تسهیل تصویرپردازی مذهبی.....
۳۸۴	نیایش و تصویرپردازی مذهبی.....
۳۸۹	ایزدآران و تجربه دینی.....
۳۹۷	نمای کلی.....

۳۹۹	فصل ۱۰: عرفان.....
۴۰۰	مسائل مفهومی در بررسی عرفان.....
۴۰۶	شاخص‌ترین نگرش‌های کلاسیک درباره عرفان.....
۴۰۶	عرفان به مثابه اسناد نادرست.....
۴۰۸	عرفان به عنوان آگاهی تشدید شده.....

۵۵۳	نهضت ضد کیش.....
۵۵۳	بررسی تجربی مقاومت در برابر کیش ها.....
۵۵۷	مسأله کیش ها و اقناع قهری.....
۵۶۵	کیش ها: بررسی و مرور.....
۵۶۷	فرایندهای اجتماعی - روانشناختی.....
۵۶۷	در مشارکت مذهبی.....
۵۶۷	آیا دین و گروه های مهم مذهبی محکوم به نابودی اند؟.....
۵۶۸	نظر کلی و دستکاری ایاناگن در آن:.....
۵۶۸	احتمال رخداد تحجر.....
۵۷۲	نمای کلی.....

۵۷۵	فصل ۱۳: دین و اخلاق.....
۵۷۶	آیا دین تعیین کننده اخلاق است؟.....
۵۷۷	بررسی شواهد.....
۵۷۸	نگرش های اخلاقی.....
۵۷۹	رفتار اخلاقی.....
۵۷۹	صداقت و فریبکاری.....
۵۸۴	مصرف و سوء مصرف مواد مخدر.....
۵۹۲	رفتار جنسی.....
۶۰۱	رفتار مجرمانه و بزهکاری.....
۶۱۳	نمای کلی.....

۶۱۵	فصل ۱۴: رفتار یاریگرانه و تعصب.....
۶۱۵	رفتار یاریگرانه.....
۶۱۶	مشکلات مربوط به اندازه گیری و تعریف.....
۶۱۷	نخستین بررسی های پرسشنامه ای.....
۶۱۸	نخستین بررسی های رفتاری.....
۶۱۹	ابعاد دین و یاریگری.....

تبدیل فعال	۴۹۰
استمرار تبدیل به هنگام شکست ظاهری پیش‌گویی	۴۹۱
فرایندهای تبدیل	۴۹۶
بافت	۴۹۸
رویدادهای پیش‌برنده	۵۰۱
فعالیت‌های تقویت‌کننده	۵۰۳
مشارکت / التزام	۵۰۶
تبدیل‌گریزی و پدیده‌های مربوط به آن	۵۰۶
تبدیل‌گریزی در نهضت‌های مذهبی جدید	۵۰۷
کناره‌گیری در گروه‌های مذهبی مهم	۵۰۹
متولّدان دوره پُرایی و گسستن / بازیوستن	۵۱۰
پیچیدگی تبدیل	۵۱۴
نمای کلی	۵۱۵
فصل ۱۲: سازمان‌های دینی از دیدگاه روانشناسی اجتماعی	۵۱۷
طبقه‌بندی سازمان‌های مذهبی	۵۱۸
نظریه کلیسا - فرقه	۵۱۹
ریشه‌های نظریه کلیسا - فرقه	۵۲۰
تروئلیج و نظریه کلیسا - فرقه	۵۲۱
تأثیر نظریه کلیسا - فرقه بر سنت تجربی	۵۲۲
شاخص‌های عملیاتی در پیوستار کلیسا - فرقه	۵۲۸
پویه‌شناسی سازمانی	۵۳۲
محیط عقیدتی	۵۳۳
تعریف فرقه‌ها در برابر نحله‌ها بر حسب تغییر	۵۳۶
جایگاه فرقه‌ها در فرهنگ میزبان	۵۳۹
کیش‌ها	۵۴۲
مقایسه کیش‌ها و فرقه‌ها	۵۴۴
کیش‌ها و رابطه جنسی	۵۵۰

۶۸۰	وضعیت پژوهش درباره دین و سازواری
۶۸۲	ملاحظات مربوط به سازواری زمینه‌ای
۶۸۲	ایمان و سازواری با گرفتاری‌های روزمره
۶۸۲	آثار هماهنگی و ناهماهنگی بافتی
۶۸۳	معنویت و سازواری
۶۸۴	دین و جهت‌گیری مثبت - منفی در زندگی
۶۸۶	دین و سازواری با فشار روانی عمده
۶۸۸	دین، فشار روانی، و سالمندان
۶۹۱	دین و سلامت
۶۹۷	دین و سازواری با مرگ فرزندان
۶۹۹	نمای کلی

۷۰۱	فصل ۱۶: دین و اختلال روانی
۷۰۱	گذشته و حال: سرگشتگی، تعارض، رفع تعارض
۷۰۳	ملاحظات، احتیاط‌ها، و جهت‌ها
۷۰۳	مشکلات مربوط به تعریف
۷۰۴	ارتباط‌های ممکن میان دین و اختلال روانی
۷۰۵	یکی از جهات نظری ممکن
۷۰۶	دین به عنوان جلوه‌ای از اختلال روانی
۷۰۶	افکار پریشان
۷۰۶	وسواسی‌گری: اندیشه و رفتار مذهبی پریشان
۷۰۷	تجربه دینی و عرفانی
۷۰۹	تَبَلُّل
۷۱۰	تبدل
۷۱۳	دین به عنوان عامل اجتماعی‌سازی و سرکوب
۷۱۳	کارکردهای مهار و تسلط در اجتماع دینی
۷۱۴	کارکردهای نظارتی آرا و نهادهای مذهبی
۷۱۷	مدل‌های نقش مذهبی

۶۲۰	برنامه پژوهشی بتسون
۶۲۸	بحث بیشتر درباره یاریگری و تهدید ارزش
۶۳۰	نتیجه گیری درباره دین و رفتار یاریگرانه
۶۳۱	تعصب، تبعیض، و کلیشه سازی
۶۳۲	بررسی های آغازین
۶۳۲	آیا رابطه دین و تعصب منحنی وار است؟
۶۳۴	آیا جهت گیری مذهبی تفاوتی ایجاد می کند؟
۶۳۸	آیا مطلوبیت اجتماعی متغیری آشفته ساز است؟
۶۴۰	نفی تعصب و عدم نفی تعصب
۶۴۱	بنیادگرایی مذهبی و طلب
۶۴۵	پیوند تعصب با اقتدارگرایی جناح راست
۶۵۱	آماج تعصب
۶۵۳	فرق گذاشتن میان گناه و گناهکار
۶۵۴	آیا سبک شناختی در این قضیه دخیل است؟
۶۵۵	گذر از دین شخصی به تأثیرات گروهی
۶۵۶	تأملات بیشتر درباره این که چرا دین گاهی با تعصب در ارتباط است
۶۵۹	چکیده پژوهش درباره دین و تعصب
۶۶۰	نمای کلی
۶۶۳	فصل ۱۵: دین، سازواری، و سازگاری
۶۶۴	رویکردهای نظری به سازواری و دین
۶۶۵	فرایند سازواری: نظریه پارگمنت
۶۶۷	کارکرد دین در سازواری
۶۷۲	چه عواملی موجب می شوند که مردم به دین روی آورند؟
۶۷۳	انواع سازواری مذهبی
۶۷۵	نیایش و بخشایش به عنوان روش های سازواری
۶۷۵	نیایش
۶۷۹	بخشایش

نمایه موضوعی ۷۶۹

نامنامه ۸۰۷

منابع ۸۴۹

www.ketab.ir

۷۱۷.....	دین و «خود» مبتلا به ناراحتی روانی.
۷۱۸.....	دین به عنوان پناهگاه.....
۷۱۸.....	گروه‌ها و نهضت‌هایی که از جریان غالب دورند.....
۷۲۱.....	اجتماعات مذهبی بسته: آمیش و هتریت‌ها.....
۷۲۲.....	اجتماعات جداگانه در دل گروه‌های مذهبی مهم.....
۷۲۳.....	دین به عنوان درمان.....
۷۲۴.....	آیین.....
۷۲۶.....	نیایش.....
۷۲۶.....	تجربه دینی.....
۷۲۸.....	تَبَلُّل.....
۷۲۸.....	تَبَدُّل.....
۷۲۹.....	دین به عنوان خطری برای سلامت روان.....
۷۳۰.....	دین به عنوان منشأ محتوای روانی نابهنجار.....
۷۳۲.....	دین به عنوان منشأ انگیزه‌های روانی نابهنجار.....
۷۳۳.....	موضوعات درخورد توجه ویژه.....
۷۳۳.....	سلامت روانی روحانیان.....
۷۳۵.....	فشار روانی و «فرسودگی» در کار کشیشی.....
۷۳۵.....	دین و روان درمانی.....
۷۳۷.....	نمای کلی.....

۷۳۹.....	فصل ۱۷: پی‌گفتار.....
۷۴۰.....	پژوهش در روانشناسی دین و معنویت.....
۷۴۰.....	یادآوری تاریخی.....
۷۴۳.....	پارادایم اندازه‌گیری در روانشناسی دین.....
۷۴۵.....	نیاز به نظریه در روانشناسی دین.....
۷۴۷.....	افراط‌گرایی، جدال، و روانشناسی دین.....
۷۴۹.....	آخرین نکات: نیازهای امروز و آینده.....
۷۵۱.....	واژه‌نامه.....

موضوعات تازه‌ای که ویژه جامعه ایران است بر آنها بیفزایند و الگوهای نوتری برای پژوهش در این حوزه به دست دهند.

در مقام مترجم، برعهده خود می‌دانم که از دشواری‌ها و ناهمواری‌هایی که در راه ترجمه این کتاب با آنها روبرو بوده‌ام گزارش مختصری به دست دهم. نخست این که نشر انگلیسی کتاب به لحاظ سبک و شیوه نگارش یکدست نبود و پیداست که هیچ یک از چهار مؤلف آن یا کسی دیگر نکوشیده است که نشر کتاب را هموار و یکدست کند. من البته کوشیده‌ام که در برگردان فارسی این اشکال را برطرف کنم. افزون بر این، در نسخه انگلیسی سهوها و خطاهای بسیار دیده می‌شود، از خطاهای تایپی و املایی و انشایی گرفته تا برخی سهل‌انگاری‌های ریز و درشت دیگر. در فهرست‌های مختلف نسخه انگلیسی، مثل نمایه موضوعی و نمایه نام نویسندگان نیز، خطاها و مسامحه‌کاری‌های عجیبی به چشم می‌خورد. مثلاً اگر نام خانوادگی پژوهشگری Young یا Power بوده، در نمایه نویسندگان فهرستی طولانی از شماره صفحات ذیل آن نام آمده است. علت این است که نام‌ها را فقط از طریق کامپیوتر جستجو و فهرست کرده‌اند و چون این نام‌ها ضمناً از واژه‌های عام و پرکاربرد زبان انگلیسی‌اند کامپیوتر شماره همه صفحاتی را که حاوی این واژه‌هايند به دست داده است و مؤلفان یا ویراستاران متن انگلیسی دیگر به خود زحمت نداده‌اند که نام خاص را از این واژه‌های عام جدا کنند. در متن فارسی همه این کاستی‌ها و اشتباهات برطرف شده است.

دشواری دیگر بر سر راه ترجمه معادل‌یابی و در موارد بسیاری معادل‌سازی برای اصطلاحاتی بود که یا معادل‌هایی که قبلاً در ترجمه‌های فارسی برای آنها پیشنهاد شده است در نظر مترجم مناسب و وافی به مقصود نمی‌نمود یا اصولاً خود اصطلاح نوپدید بود و مترجم ناگزیر می‌بایست معادلی برای آن بسازد. از این جمله است coping که قبلاً آن را به «مقابله» یا «کنار آمدن» ترجمه کرده‌اند و مترجم پس از جستجو و تأمل بسیار و با بهره‌مندی از متون کهن فارسی واژه «سازواری» را برای آن برگزیده است. نمونه دیگر اصطلاح well-being است که غالباً آن را به «بهبودی» ترجمه کرده‌اند، حال آن که مقصود از آن بهتر «بودن» است نه بهتر «زیستن». من در مقابل این اصطلاح واژه «بهباشی» را به قیاس ترکیب کهن «خوشباشی» ساخته و به کار برده‌ام. در مقابل واژه entheogen، که در خود زبان‌های فرنگی هم ترکیبی کاملاً جدید است، واژه «ایزدآر» را ساخته‌ام. این اصطلاح نوپدید لفظاً به معنی پدیدآرنده خدا (در ذهن) است و به داروهایی اطلاق می‌شود که در انسان تجربه دینی یا عرفانی ایجاد می‌کنند.

این‌ها که آوردم مشتمل نمونه خروار است و اگر قرار باشد فهرست‌وار به همه موارد اشاره کنم این یادداشت بسی طولانی‌تر خواهد شد.

از بخت بلند مترجم بود که فیلسوف و دین‌شناس بی‌بدیل روزگار ما، استاد مصطفی ملکیان، ترجمه روانشناسی دین وولف را، مثل برخی دیگر از آثار این مترجم، به دیده عنایت نگریست و با حوصله و دقتی

یادداشت مترجم

روانشناسی دین، در ایران، رشته‌ای نوپاست و در این حوزه تاکنون منابع انگشت‌شماری به فارسی ترجمه شده است. فعلاً مهم‌ترین و جامع‌ترین منبع این رشته همان روانشناسی دین، اثر دیوید ام. وولف، است که ترجمه فارسی آن حدود چهار سال پیش به همت انتشارات رشد روانه بازار شد. اینک خرسندم که یکی دیگر از منابع ارجمند این رشته را به فارسی برگردانده و در اختیار متخصصان و علاقه‌مندان قرار داده‌ام. این کتاب، چنان‌که از توضیح ذیل عنوانش پیداست برحسب رویکرد تجربی نوشته شده و در آن کارکرد دین در روان فردی و جمعی آدمی براساس تحقیقات تجربی و آزمایشگاهی و عمدتاً از راه سنجش همبستگی‌های آماری بررسی شده است. ناگفته پیداست که آنچه در این کتاب می‌خوانید غالباً متوجه جوامع غربی یعنی اروپا و آمریکای شمالی و البته بیشتر مشتمل بر فرهنگ مسیحی است. اگرچه مؤلفان کوشیده‌اند که به سایر ادیان و بالاخص یهودیت و اسلام نیز بپردازند، اما سهم این دو دین و دیگر ادیان و مذاهب غیرمسیحی در این کتاب بسیار ناچیز است. علت هم واضح است. خاستگاه روانشناسی دین آمریکای شمالی و سپس اروپای غربی بوده و طبیعی است که پژوهش‌گران این جوامع بیشتر به مذاهب و مسائلی توجه نشان داده‌اند که مبتلابه فرهنگ و جامعه خودشان بوده است. با این حال، موضوعات و مدل‌های پژوهشی متنوعی که در این کتاب عرضه شده است می‌تواند راهنمای خوبی برای پژوهش‌گران ایرانی این رشته باشد تا تحقیقات اصیل و بومی خود را برپایه این موضوعات و مدل‌ها استوار کنند و احیاناً

کتاب دقتی دوستانه و فزون تر از حدّ وظیفه به خرج داده‌اند. همدلی‌های مدیر و مؤسس دانش‌دوست و نیکخواه انتشارات رشد، دکتر محمود گلزاری، همواره موجب دلگرمی من بوده است. و بویژه باید یاد کنم از دوست مهربان و مدیر اجرایی انتشارات رشد، آقای مختار صحرایی، که در این سال‌ها از شیوه مدیریت و خلق نیک او بسیار درس‌ها آموخته‌ام.

محمد دهقانی

بیستم دی‌ماه ۱۳۸۹

که ویژه ایشان است این کتاب پر حجم را سراسر از نظر گذرانید و ارشاداتی فرمود که در ترجمه حاضر نیز از آنها بهره بسیار برده‌ام. راستی زبانم قاصر است از این که حقوق نعمت و صحبت آن عزیز بی مثل را چنان که سزاوار اوست به جای آورم. آرزویم همه این است که آن «بزرگوار خداوند» سالیان دراز بپاید و من و امثال من نیز خوشه‌چین خوان فضل و کرم و دانشش باشیم. تنها در یک مورد به خود اجازه داده‌ام که از رأی ایشان عدول کنم و آن هم در باب واژه conversion است. استاد ملکیان معتقدند conversion را باید به «انقلاب روحی» ترجمه کرد. ولی چنان که در سراسر این کتاب و بویژه در فصل یازدهم خواهید دید، انقلاب یا تحول روحی فقط یکی از معانی نهفته در واژه conversion است. از این رو ترجیح داده‌ام که برای آن معادل «تبدل» را به کار برم. این واژه در سنت ادبی ما به معنی «دگرگون گردیدن» و «دگرگون کردن» به کار رفته است (بنگرید به لغتنامه دهخدا). به همین قیاس، در برابر deconversion هم «تبدل‌گریزی» آورده‌ام.

ترجمه و حروف‌چینی این کتاب به پایان رسیده بود که استاد ملکیان به من خبر دادند چاپ چهارم آن در سال ۲۰۰۹ منتشر شده است و خود لطف کردند و نسخه‌ای از آن را در اختیارم نهادند. پس از مقایسه آن با چاپ سوم (۲۰۰۳) که اکنون بیش روی شماسست، متوجه شدم که این کتاب در چاپ جدیدش (۲۰۰۹) اولاً به اختصار گزاینده و شمار فصول آن از ۱۷ به ۱۴ کاهش یافته است. ثانیاً از چهار مؤلف پیشین آن فقط نام دو تن بر روی جلد نسخه جدید دیده می‌شود. سهم هونسبرگر، که در فاصله چاپ سوم و چهارم در گذشته، و ریچارد گرساچ، کاهش یافته و نام این دو از روی جلد رخت بر بسته و جای خود را به نام رالف دبلیو هود سپرده است. برخی فصول کتاب در هم ادغام شده و تغییر نام یافته یا جابجا شده‌اند. علاوه بر این تغییرات کلی، حذف و تغییرات جزئی هم در چاپ جدید کم نیست. با این اوصاف، چاپ چهارم نسخه انگلیسی را می‌توان کتاب جدیدی محسوب کرد که نسبی هم با چاپ سوم دارد. بنابراین چاپ سوم ارزش خود را حفظ کرده و همچنان محلّ اعتنا و مراجعه دانشمندان و پژوهندگان این رشته است. امیدوارم که پس از انتشار این ترجمه بتوانم چاپ چهارم کتاب را هم که مبتنی بر پژوهش‌های تازه‌تری است به جامعه زبان فارسی درآورم و در اختیار دانش‌پژوهان علاقه‌مند بگذارم.

در نهایت، اگر تعریف از خود تلقی نشود، دوست دارم این اطمینان را به خوانندگان گرامی بدهم که نسخه فارسی این کتاب از هر جهت درست‌تر و بسامان‌تر از اصل انگلیسی آن است. با این حال، چون هیچ یک از اندیشه‌ها و کارهای بشری از خطا و کاستی برکنار نیست، امیدوارم فاضلان و دانشورانی که این کتاب را مطالعه می‌کنند حتی اگر خرده‌خطایی در آن یافتند بر من منت گذارند و آن را یادآور شوند.

آنچه می‌ماند سپاس فراوان است از همه همکارانم در مؤسسه انتشارات رشد که در مراحل مختلف چاپ و نشر کتاب یاور من بوده‌اند. خانم‌ها مهدیه اسماعیلی و صبور شمسائی در تایپ و صفحه‌آرایی

دکتر بروس هونسبرگر، استاد روانشناسی و مدیر سابق گروه در دانشگاه ویلفرید لوریه^۱ است. وی پژوهش‌گری پرکار است که تعصب، اجتماعی‌سازی، نگرش‌ها، شک، بنیادگرایی، و دوره‌های گذار زندگی را وارد حوزه روانشناسی دین کرده است. دکتر هونسبرگر یکی از مؤلفان کتابی است به نام تبدیل‌های حیرت‌انگیز: چرا برخی به دین روی می‌آورند و عده‌ای دیگر از آن روی می‌گردانند.

دکتر ریچارد گرساچ، استاد روانشناسی در مدرسه الهیات فولر^۲. او رییس سابق بخش روانشناسی دین در انجمن روانشناسی آمریکا و برنده جایزه ویلیام جیمز این انجمن است. دکتر گرساچ، که از محققان بسیار فعال در روانشناسی دین، روان‌سنجی، و آمار است، بیش از ۲۰ کتاب، کتابچه راهنما، تک‌نگاری، و فصولی از کتاب‌های مختلف نوشته و بیش از ۱۲۰ مقاله در مجلات معتبر منتشر کرده است. تازه‌ترین کتاب او ادغام روانشناسی با معنویت است.

درباره نویسندگان

دکتر برنارد اسپیلکا، استاد ممتاز روانشناسی در دانشگاه دِنور است. وی رئیس سابق بخش روانشناسی دین در انجمن روانشناسی آمریکاست که جایزه ویلیام جیمز را از این انجمن دریافت کرده است. دکتر اسپیلکا معاون جامعه بررسی علمی دین و رئیس انجمن روانشناسی کولورادو و انجمن روانشناسی راکی مونتین هم بوده است. وی اکنون در ایام بازنشستگی به نوشتن درباره روانشناسی نیایش و درباره دین، تکامل، و وراثت مشغول است.

دکتر رالف دِلیو، هود، استاد روانشناسی در دانشگاه تنسی چتانوگا است. و رئیس سابق بخش روانشناسی دین در انجمن روانشناسی آمریکا و برنده دو جایزه ویلیام جیمز و منتورینگ از این انجمن است. وی یکی از بنیادگذاران نشریه بین‌المللی روانشناسی دین است و در آن به عنوان همکار سردبیر و ویراستار در حوزه نقد و بررسی کتاب کار کرده است. دکتر هود سردبیر نشریه بررسی علمی دین هم بوده است و اینک عضو کمیته اجرایی جامعه بین‌المللی روانشناسی دین^۱ است.

نشریاتی که مختص بررسی تجربی دین بودند پی در پی در نیمه قرن گذشته پدید آمدند. برخی از آنها عبارت‌اند از نشریه بررسی علمی دین، نشریه دین و بهداشت، مرور پژوهش‌های دینی، و نشریه روانشناسی و الاهیات. تازگی‌ها، نشریات و سالنامه‌های دیگری هم به وجود آمده‌اند، از جمله نشریه بین‌المللی روانشناسی دین، نشریه روانشناسی دین، پژوهش در بررسی اجتماعی و علمی دین، و (در این اواخر) بهداشت روانی، دین و فرهنگ. علایق مذهبی خاصی هم پشتوانه نشریاتی چون مجله روانشناسی و مسیحیت و روانشناسی یهودیت بوده است. در سال ۱۹۸۸ مرور سالانه بر روانشناسی برای نخستین بار شامل خلاصه‌ای بود از روانشناسی دین، که حضورش مؤید این نکته بود که اینک حجم مهمی از پژوهش تجربی در این حوزه در دسترس است. اکنون که این کتاب زیر چاپ است، خلاصه دیگری در بخش دوم مرور سالانه بر روانشناسی تکمیل شده است. به همین ترتیب آرشیو روانشناسی دین^۱، کتاب سال جامعه بین‌المللی روانشناسی^۲، که در ۱۹۱۴ بنیاد نهاده شد، احیا شده است؛ این نشان می‌دهد که روانشناسی دین توانسته است براستی علاقه بین‌المللی را به خود جلب کند. ادبیات مربوط به این رشته در سراسر جهان سرعت رو به فزونی است. تفوق مباحث تفسیری و مفهومی درباره دین در روانشناسی بتدریج جای خود را به پژوهش و نوشتار مبتنی بر داده‌ها می‌دهد که روانشناسی دین را وارد جریان اصلی روانشناسی آکادمیک می‌کنند. بررسی‌هایی که در آنها متغیرهای مذهبی مهم هستند دیگر آن قدر کمیاب نیستند که زمانی در منابع مهمی چون نشریه شخصیت و روانشناسی اجتماعی دیده می‌شد. رسیدن همین کتاب به چاپ سوم خود گواهی است بر اهمیت عرصه مورد بحث ما در آستانه قرن دیگر.

هدف ما در این چاپ همان هدفی است که در چاپ پیشین داشتیم: ارزیابی جامع روانشناسی دین از دیدگاه تجربی. ما به مباحث مفهومی یا فلسفی محض درباره دین نمی‌پردازیم، یا به نظریه‌هایی که کمتر پشتوانه تجربی دارند. این رویکردها ممکن است جالب باشند اما، اگر اصلاً داده‌هایی به دست دهند، کمتر داده‌های سختی^۳ پدید می‌آورند که با ارزیابی آنها در ارتباط باشد. لیکن هرگاه پیش‌بینی‌های تجربی معنادار از مدعیات این نظریه‌ها پیروی کنند ما آنها را نادیده نمی‌گیریم. اگر چنین باشد، این نظریه‌ها، مانند سایر فرضیه‌ها، بررسی می‌شوند، زیرا مدعیاتی اثبات نشده‌اند که باید آنها را بر مبنای واقعیات سنجید. ما دیدگاه نظری واحدی را در همه فصول کتاب دنبال نکرده‌ایم. بخش اعظم کتاب بر مبنای نظریه اسناد^۴ تدوین شده است، تا دست‌کم از طریق آن بتوان خلاصه نظری منسجمی از هر فصل به دست داد. لیکن، یافته‌های درون هر فصل را بر مبنای نظریه یا نظریه‌هایی که آنها را بهتر توضیح می‌دهند تدوین کرده‌ایم. اگر چه ما از مشکلات و محدودیت‌های رویکرد تجربی محض کاملاً آگاهیم، التزام خود را به تجربه‌گرایی به عنوان پرثمرترین راهی که برای فهم روانشناسی دین وجود دارد کنار

1. Archiv für Religionspsychologie

2. Internationale Gesellschaft für Religionspsychologie

3. hard data

4. attribution theory

در آغاز قرن بیستم، کسانی که قرار بود از زمره شخصیت‌های بسیار ارجمند در تاریخ روانشناسی و رشته‌های مربوط به آن باشند بیشتر علاقه و توجه خود را وقف بررسی دین کردند. در روانشناسی آکادمیک، نام‌هایی چون ویلیام جیمز و جی. استنلی هال که تنها به بنیادگذاری روانشناسی کمک کردند، بلکه علاقه وافری به بررسی روانشناختی دین ابراز داشتند. در روانکاوی، عرصه جدیدی خارج از روانشناسی آکادمیک به وجود آمد که با این حال تأثیر عظیمی بر روانشناسی نهاد. نمی‌توانیم فروید یا یونگ را مدتی طولانی بخوانیم و با مباحث مفصل درباره دین مواجه نشویم.

زیر دوم قرن بیستم شاهد افول سریع بررسی دین به دست روانشناسان بود. رفتارگرایی به دین بی‌اعتنا بود و روانکاوان نیز آن را تا حد بیماری روانی تنزل می‌دادند. نتیجه نهایی این بود که پژوهش در این عرصه در حاشیه کارهای معتبر علمی باقی ماند. لیکن میانه دهه ۱۹۵۰ شاهد رستاخیزی در بررسی دین بود. شاید اکنون که روانشناسی به عنوان علم جایگاه امن‌تری یافته بود، می‌توانست باز هم با قدری علاقه به تحقیق جدی درباره دین بنگرد. این بار بررسی‌ها کمتر جنبه نظری داشتند، چندان با نظریه‌های بزرگ در ارتباط نبودند، و به مسائلی غیر از ریشه و اساس دین اهمیت می‌دادند. در یک کلام، نوعی روانشناسی تجربی^۱ دین ظهور کرد. این، بی‌گمان، نگرشی محدودتر بود، اما مستلزم آن بود که اظهارنظرها درباره دین به صورت فرضیه‌هایی درآیند که بتوان آنها را از لحاظ تجربی اثبات یا نفی کرد.

نگذاشته‌ایم. لیکن، چنان که برخی فصول این کتاب هم نشان می‌دهند، همان داده‌های تجربی می‌توانند به مدعیات بسیار متفاوت هستی‌شناختی اعتبار بخشند. از زمان ویلیام جیمز، متون روانشناسی دین گزینه‌های متافیزیکی گوناگون را مطرح کرده‌اند که بر اساس آنها از داده‌های تجربی یکسان می‌توان نتایج بسیار متفاوتی استنباط کرد. همه منظور ما این است که داده‌های تجربی را نباید نادیده گرفت، تا جایی که تفسیرهای نظری گوناگون را بتوان در قالب ارتباطشان با این داده‌ها شناسایی و ارزیابی کرد.

هر چند ساختار اساسی چاپ دوم را حفظ کرده‌ایم، در این چاپ بخش مربوط به دین و زیست‌شناسی را گسترش داده و در فصل جدیدی گنجانده‌ایم. مباحثمان را درباره دین و تعصب و رفتار یاریگرانه، و نیز نقش‌ها و کارکردهای دینی در زندگی بزرگسالان، بسیار وسیع‌تر کرده‌ایم. این وسعت بازتاب افزایش پژوهش تجربی در این عرصه‌هاست و طرح آنها را در فصول جداگانه توجیه می‌کند. تنوع فراوان پژوهش‌های تجربی که همچنان منتشر می‌شوند خود شاهی است بر اعتبار این حوزه. امید داریم که این چاپ جدید نه تنها معرف خوبی برای ادبیات پژوهشی و محققان باشد، بلکه روانشناسان جوان را، فارغ از این که خودشان چه تخصصی را در روانشناسی بر می‌گزینند، ترغیب کند که به بررسی تجربی دین بپردازند.

برنارد اسپیلکا - رالف دبلیو. هود

بروس هونسبرگر - ریچارد گرساچ